

DOI: 10.33270/05267202.25

УДК 343.985 (477)

ШЕВЧУК Віталій*

аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

61002, вул. Сковороди Григорія, 49, м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4893-2061>

Загальні правила оцінки висновку експерта в кримінальному провадженні

Анотація. У статті проведено комплексне теоретико-правове дослідження загальних правил оцінювання висновку експерта в кримінальному провадженні. Проаналізовано нормативні положення кримінального процесуального законодавства України, які визначають висновок експерта як самостійне процесуальне джерело доказів, а також критерії його перевірки й оцінювання. Обґрунтовано, що висновок експерта не має наперед установленої доказової сили та підлягає оцінюванню нарівні з іншими доказами з позицій належності, допустимості, достовірності, а в сукупності з іншими доказами – достатності та взаємозв'язку. Увагу зосереджено на аналізі специфіки висновку експерта як результату використання спеціальних знань, що обумовлює складність його оцінювання суб'єктами доказування. Встановлено, що перевірка висновку експерта має охоплювати аналіз законності призначення та проведення експертизи, компетентності експерта, достатності об'єктів дослідження, наукової обґрунтованості застосованих методик, логічності викладення, повноти відповідей і відповідності висновку іншим доказам у кримінальному провадженні. Досліджено проблему суб'єктивізму експертної діяльності, який може виявлятися під час вибору об'єктів дослідження, методик, технічних засобів, інтерпретації результатів і формулювання підсумкових висновків. Особливо акцентовано на ризиках використання псевдонаукових або недостатньо апробованих методик, а також на необхідності перевірки їх наукової валідності та придатності для конкретної пізнавальної ситуації. Увагу зосереджено на стандартах оцінювання експертних висновків у практиці Європейського суду з прав людини, зокрема принципах змагальності, рівності сторін, незалежності експерта й забезпеченні права сторони захисту на ефективне спростування доказів обвинувачення. Сформульовано висновок про необхідність подальшого вдосконалення критеріїв оцінювання висновку експерта, меж його компетенції та порядку реагування на суперечності між різними експертними дослідженнями.

Ключові слова: кримінальне провадження; доказ; висновок експерта; судовий експерт; оцінювання доказу; перевірка доказу.

Історія статті:

Отримано: 09.03.2026

Прийнято: 17.04.2026

Опубліковано: 29.05.2026

Рекомендоване посилання:

Шевчук В. Загальні правила оцінки висновку експерта в кримінальному провадженні. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 2 (72). С. 238–247. DOI: 10.33270/05267202.25

*Відповідальний автор

© Шевчук В., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Висновок експерта є одним із провідних джерел доказів у кримінальному провадженні. Завдяки використанню спеціальних знань забезпечують можливість встановлення обставин, які не можуть бути з'ясовані лише шляхом проведення слідчих (розшукових) чи судових дій. Важливе значення експертні дослідження набувають у кримінальних провадженнях, у яких призначення експертизи є обов'язковим відповідно до закону або ж у контексті з'ясування обставин, що підлягають доказуванню.

Водночас практика засвідчує, що наявність висновку експерта не гарантує правильності прийнятого процесуального рішення. Висновок експерта, як і будь-який інший доказ, підлягає перевірці та оцінюванню з позицій належності, допустимості, достовірності, а в сукупності з іншими доказами – достатності та взаємозв'язку для прийняття законного й обґрунтованого рішення. Особливу складність становлять ситуації, коли висновки експертів є суперечливими, неповними, недостатньо обґрунтованими, виходять за межі компетенції експерта або містять ознаки фактичного вирішення правничих питань, що належать до виключної компетенції слідчого, прокурора чи суду¹.

Проблематика оцінювання висновку експерта традиційно знаходиться в центрі уваги науковців і практиків, оскільки саме від правильного розуміння змісту, структури, логіки й доказового значення висновку експерта безпосередньо залежить ефективність доказування в кримінальному провадженні.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених проблемам судової експертизи, аспекти оцінки висновку експерта залишаються дискусійними. Ідеться насамперед про критерії перевірки наукової обґрунтованості висновку, межі компетенції експерта, співвідношення спеціальних знань і правової оцінки, порядок реагування на неузгодженості між різними експертними висновками, а також підстави для призначення додаткової, повторної, комісійної чи комплексної експертизи. Не кожна спірна обставина в кримінальному провадженні може бути вирішена шляхом призначення експертизи й отримання висновку експерта, який надалі використовуватимуть як визначальний аргумент на користь певної процесуальної позиції (Tsyhaniuk, & Shulhin, 2023, p. 19). У зв'язку з цим дослідження загальних правил оцінювання висновку експерта в кримінальному провадженні має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки спрямоване на підвищення якості доказування та забезпечення ухвалення законних й обґрунтованих процесуальних рішень.

Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, що застосовували з метою визначення змісту, критеріїв та особливостей оцінювання висновку експерта в кримінальному провадженні, а також були спрямовані на встановлення його місця в системі доказування та процесуального значення під час ухвалення процесуальних рішень. Нормативна основа дослідження полягає в аналізі положень КПК України щодо доказів і доказування (ст. 84, 86, 94), висновку експерта як процесуального джерела доказів (ст. 101, 102), порядку призначення та проведення експертизи (ст. 242–245), а також суміжних положень Закону України «Про судову експертизу» і постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах».

У межах дослідження використано діалектичний метод, який забезпечив комплексне розуміння природи висновку експерта як особливого процесуального джерела доказів і дав змогу виявити внутрішні суперечності між спеціальними знаннями експерта й необхідністю їх оцінювання суб'єктами доказування, які не завжди мають відповідну фахову підготовку. Системний підхід застосовано для розгляду висновку експерта як складного елементу механізму доказування, що знаходиться у взаємозв'язку з іншими доказами, процесуальними рішеннями, результатами слідчих (розшукових) дій та іншими формами використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Структурно-функціональний метод дав змогу визначити внутрішню будову процесу оцінювання висновку експерта й виокремити його основні елементи, серед яких: перевірка законності призначення та проведення експертизи, компетентності експерта, достатності об'єктів дослідження, логічності викладення, повноти відповідей, наукової обґрунтованості й відповідності висновку іншим доказам у кримінальному провадженні. Формально-юридичний метод використано для тлумачення нормативних дефініцій та конструкцій, зокрема понять «висновок експерта», «компетенція експерта», «додаткова експертиза», «повторна експертиза», «комісійна експертиза», «комплексна експертиза», а також для встановлення юридичних наслідків порушення процесуального порядку призначення та проведення експертного дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять узагальнені відомості про слідчі та судові ситуації оцінювання висновків експертів у кримінальному провадженні, зокрема випадки наявності суперечливих, неповних, імовірних або недостатньо обґрунтованих висновків, виходу експерта за межі своєї компетенції, використання неналежних методик, а також розбіжностей між результатами різних експертних досліджень.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Сукупність використаних методів забезпечила комплексний аналіз загальних правил оцінювання висновку експерта, дозволила встановити його місце в системі доказів і сформулювати обґрунтовані висновки щодо напрямів удосконалення правозастосовної практики в цій сфері.

Огляд літератури

Учені вже неодноразово досліджували різні аспекти оцінювання висновку експерта. Зокрема, О. Баулін та О. Ізотов (2021) схарактеризували процесуальні та криміналістичні аспекти перевірки висновку експерта. Науковці акцентують на тому, що перевірка висновку експерта має охоплювати аналіз законності призначення експертизи, компетентності експерта, належності об'єктів дослідження, наукової обґрунтованості застосованих методик, повноти відповідей на поставлені запитання, а також того, що експерт не виходив за межі своєї компетенції.

Аспекти дослідження висновку експерта в суді першої інстанції висвітлено в праці О. Кучинської та О. Пилипчук (2020). Авторки обґрунтовують, що питання допустимості висновку експерта остаточно вирішує суд під час оцінки доказів у нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення. Учені зазначають, що дослідження висновку експерта в суді має передбачати не лише його оголошення, а й можливість допиту експерта, уточнення методики проведення дослідження, причин формулювання відповідних висновків, а також перевірку того, чи не містить висновок правових оцінок або тверджень, що належать до компетенції суду.

Важливе значення для дослідження критеріїв оцінки висновку експерта має праця Д. Пучка (2020) «Належність і допустимість висновку експерта як критерії оцінювання судової експертизи». Автор зауважує, що належність і допустимість є базовими критеріями оцінювання висновку експерта, оскільки саме вони дають змогу встановити, чи стосується експертний висновок предмета доказування та чи було його отримано в спосіб, передбачений законом. Науковець обґрунтовує, що висновок експерта, як і будь-який інший доказ, не має наперед встановленої сили, а тому підлягає всебічній перевірці судом, слідчим і прокурором.

Окремий напрям наукових досліджень стосується помилок у судово-експертній діяльності та їх впливу на результати доказування. Зокрема, І. Завдов'єва зі співавторами (2018) у праці «Помилка та її значення в судово-експертній діяльності» аргументують необхідність виявлення обставин, які можуть свідчити про необ'єктивність або помилковість експертного дослідження. Ідеться, зокрема, про порушення методики дослідження, використання недостатнього обсягу вихідних даних, неповноту дослідження, вихід експерта за межі своєї компетенції, а також

наявність обставин, що виключають його участь у кримінальному провадженні.

Проблематику допустимості висновку експерта детально досліджують у своїх працях А. Воробчак (2019), О. Кравченко та Р. Заверико (2020), А. Тичишин (2023), М. Щербаковський, М. Демент'єв та А. Проценко (2022; 2023). Автори обґрунтовують, що первинним етапом оцінювання висновку експерта є встановлення його допустимості. Вони виокремлюють низку процесуальних порушень, які можуть обумовлювати недопустимість такого доказу, зокрема призначення експертизи неналежним.

Питання суб'єктивізму експерта як чинника, що може впливати на достовірність і переконливість висновку, розглянуто в праці О. Дуфенюк (2019) «Суб'єктивізм експерта у кримінальному провадженні». Авторка зосереджує увагу на те, що навіть за умови використання науково обґрунтованих методик результати експертного дослідження можуть частково залежати від професійного досвіду, рівня підготовки, індивідуального сприйняття та особистих переконань експерта. У зв'язку з цим важливе значення має вимога щодо належного мотивування експертного висновку, чіткого обґрунтування використаних методів, логіки дослідження та підстав для формулювання відповідних висновків.

У науковій літературі аналізують і процедуру рецензування висновку експерта як способу перевірки його якості й обґрунтованості. Зокрема, О. Лук'янчук (2021) у праці «Правомірність рецензування висновку експерта в судовому процесі» стверджує, що висновок експерта нерідко є одним із ключових засобів доказування, а тому його рецензування можна використовувати для виявлення методологічних помилок, суперечностей, недостатньої аргументованості чи порушень процедури проведення дослідження. Водночас автор вважає, що рецензія не може підміняти собою повторну експертизу та не має самостійного доказового значення, однак може бути підставою для критичної оцінки висновку або призначення додаткового чи повторного дослідження.

Важливий внесок у дослідження цієї проблематики зробив також В. Бажанюк (2021). Автор зазначає, що оцінка висновку експерта є складним елементом доказування, оскільки кожна зі сторін кримінального провадження може по-різному сприймати його зміст і значення. У зв'язку з цим необхідно враховувати не лише процесуальні критерії допустимості та належності, а й рівень обґрунтованості висновку, його відповідність іншим доказам, відсутність внутрішніх суперечностей і виходу за межі спеціальних знань експерта.

Отже, аналіз сучасної літератури засвідчує, що оцінювання висновку експерта має охоплювати не лише формальну перевірку процесуального порядку його отримання, а й змістовний

аналіз його логічності, наукової переконливості, повноти, узгодженості та об'єктивності. Увагу слід спрямовувати на можливі вияви суб'єктивізму експерта, методологічні помилки, суперечності між різними висновками, а також необхідність використання рецензування, допиту експерта чи призначення додаткової або повторної експертизи.

Отже, аналіз наукової літератури засвідчує, що більшість досліджень присвячена окремим процесуальним і криміналістичним аспектам перевірки й оцінювання висновку експерта. Водночас недостатньо розробленими залишаються питання комплексного визначення загальних правил оцінки експертного висновку, критеріїв його наукової обґрунтованості, меж компетенції експерта, особливостей оцінки суперечливих висновків, а також підстав для призначення додаткових і повторних експертиз.

Результати й обговорення

Висновок експерта є процесуальним документом, у якому відображають перебіг, зміст і результати проведеного експертного дослідження. У ньому експерт викладає відомості про об'єкти дослідження, застосовані методики, перебіг дослідних дій, отримані результати, а також формулює мотивовані відповіді на запитання, поставлені стороною кримінального провадження, слідчим суддею чи судом. Обов'язковою ознакою такого висновку є його обґрунтованість, тобто наявність чіткої логічної та наукової аргументації, яка надає можливість перевірити правильність висновків і простежити взаємозв'язок між вихідними даними, здійсненням дослідження і кінцевим результатом¹.

Специфіка висновку експерта полягає в тому, що він ґрунтується не на безпосередньому сприйнятті обставин кримінального правопорушення, а на використанні спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла чи інших сфер професійної діяльності. Саме завдяки цьому експертне дослідження дає змогу встановити факти й обставини, які не можуть бути з'ясовані за допомогою звичайних процесуальних засобів доказування.

Водночас висновок експерта не має наперед установленої сили та підлягає оцінюванню на загальних підставах нарівні з іншими доказами. Це безпосередньо впливає з ч. 2 ст. 94 КПК України, відповідно до якої жоден доказ не має наперед визначеного значення для слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду². Тому навіть належно оформлений і науково обґрунтований висновок експерта не можна автоматично визнавати достовірним без

перевірки його належності, допустимості, внутрішньої логічності, повноти й узгодженості з іншими матеріалами кримінального провадження.

Висновок експерта посідає особливе місце в системі доказів, оскільки є результатом самостійної професійної діяльності особи, яка володіє спеціальними знаннями. У цьому контексті слушною є позиція В. Вапнярчука (2017), відповідно до якої експертна діяльність має автономний характер, виходить за межі суто процесуальної діяльності й регламентована не лише нормами кримінального процесуального законодавства, а й спеціальними нормативно-правовими актами у сфері судової експертизи. Вирішення питань щодо вибору методики дослідження, способу проведення експертизи, обсягу необхідних дослідницьких дій та інтерпретації отриманих результатів належить до виключної компетенції експерта. Сторони кримінального провадження та суд не вправі втручатися у зміст експертного дослідження або визначати, як його слід проводити, оскільки це суперечило б принципу незалежності експерта та могло б поставити під сумнів об'єктивність і наукову достовірність його висновку³.

Учені слушно акцентують на певному суб'єктивізмі в діяльності судового експерта. Зокрема, О. Дуфенюк (2019) зауважує, що суб'єктивний чинник у судово-експертній діяльності може виявлятися майже на всіх етапах проведення експертизи – від моменту визначення достатності вихідних матеріалів до формулювання кінцевих висновків. Насамперед це стосується вибору об'єктів дослідження. Один експерт може визнати наданий обсяг матеріалів достатнім і здійснювати дослідження виключно на їх підставі, натомість інший, оцінюючи ті самі вихідні дані, вважатиме за необхідне витребувати додаткові об'єкти, зразки, документи чи іншу інформацію, без якої неможливо дійти обґрунтованого висновку.

Суб'єктивізм також виявляється під час вибору методики дослідження та технічних засобів, що використовує експерт. За наявності кількох допустимих методів дослідження експерт самостійно визначає, який із них буде найдоцільнішим і здатним забезпечити достовірний результат. Аналогічно він вирішує, які технічні прилади, програмне забезпечення, вимірювальні засоби чи інші інструменти необхідно застосувати в конкретному випадку. Усе це безпосередньо впливає як на процес дослідження, так і на його кінцевий результат.

Ще суттєвіше суб'єктивний елемент виявляється на стадії інтерпретації отриманих результатів. Саме експерт визначає, яке значення мають встановлені збіги або розбіжності, наскільки вони є суттєвими, чи достатньо їх для категоричного висновку, чи, навпаки, вони дають змогу сформулювати лише ймовірне судження. Особливо

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

² Там само.

³ Там само.

складними є питання визначення критеріїв оцінювання ідентифікаційних ознак, ступеня їх вираженості та значущості.

У сучасній науці немає єдиного підходу до того, які критерії мають переважати під час оцінювання результатів експертного дослідження. Частина науковців керується пріоритетом якісних характеристик, які ґрунтуються на професійному досвіді експерта, його здатності оцінювати ознаки в їх сукупності та формувати внутрішнє переконання. Інші дослідники, навпаки, вважають за необхідне максимально перейти до використання кількісних критеріїв, статистичних моделей і математичних розрахунків. Саме тому фізико-хімічні, генетичні, дактилоскопічні, трасологічні й інші дослідження, у яких використовують вимірювання, числові показники та статистичний аналіз, традиційно сприймають як об'єктивніші. Натомість експертизи, побудовані переважно на візуальному сприйнятті, описовому аналізі та професійному досвіді, безпосередньо залежать від суб'єктивного бачення експерта.

Суб'єктивізм тісно пов'язаний з особистими та професійними рисами особи, яка проводить дослідження. Рівень кваліфікації, практичний досвід, уважність, добросовісність, терплячість, здатність до концентрації, аналітичне мислення та навіть психологічний стан експерта можуть істотно впливати на якість його роботи. У низці видів експертиз, зокрема під час мікроморфологічного дослідження волосся, почеркознавчих, трасологічних чи портретних досліджень, саме поєднання спеціальних знань із високим рівнем професійної спостережливості та зорової пам'яті визначає можливість досягнення точного результату.

Окрему небезпеку, слушно зауважує О. Духенюк (2019), становить використання псевдонаукових або недостатньо апробованих методик, які лише зовні створюють враження наукової обґрунтованості. У міжнародній практиці такі явища позначають терміном *junk science*. Ідеться про випадки, коли експерт використовує методи, які не були перевірені науковою спільнотою, не мають достатньої емпіричної бази, не проходили незалежної верифікації або взагалі є вигаданими. Відомі ситуації, коли експерти посилалися на методики, яких насправді не було, фіктивні джерела чи вигаданих авторів для того, щоб надати власному висновку переконливості. Саме у зв'язку з цим у низці держав, зокрема у США, сформувався стандарт Дауберта, який передбачає перевірку наукової валідності методики, її апробації, рівня визнання професійною спільнотою, можливості перевірки результатів і рівня похибки.

Найнебезпечнішими виявами суб'єктивізму є випадки, коли він стає причиною експертної помилки. Наслідком цього можуть бути неправильна кваліфікація кримінального правопорушення, помилкове визначення ролі особи у вчиненні злочину, необґрунтоване застосування

запобіжних заходів або ухвалення незаконного судового рішення.

Зауважимо, що в українському кримінальному процесі застосовують змішану модель оцінки доказів. Її особливість полягає в поєднанні принципу внутрішнього переконання із законодавчо визначеними критеріями оцінки доказової інформації. Слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд повинні оцінювати кожний доказ з позицій належності, допустимості й достовірності, а сукупність доказів – з погляду достатності та взаємного зв'язку для прийняття законного й обґрунтованого процесуального рішення.

У цьому контексті висновок експерта не є винятком і підлягає оцінюванню за загальними правилами доказування. Якщо об'єкти, які досліджував експерт, не пов'язані з предметом доказування в конкретному кримінальному провадженні або поставлені перед ним питання не мають значення для встановлення обставин справи, такий висновок втрачає ознаку належності. Неналежність висновку може бути зумовлена як помилками особи чи органу, які призначили експертизу, наприклад, через неправильне формулювання запитань або надання неналежних об'єктів, так і діями експерта, якщо він дослідив матеріали, що не мають відношення до кримінального провадження.

Критерієм достовірності експертного висновку є відсутність у матеріалах кримінального провадження або серед результатів дослідження таких фактичних даних, які суперечили б сформульованим експертом висновкам або ставили під сумнів їх правильність. Тобто висновок може вважатися обґрунтованим лише тоді, коли не встановлено жодного достовірного чи технічно можливого факту, явища або обставини, які не сумісні з логікою проведеного дослідження та його кінцевими результатами.

Відповідно до п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8, під час перевірки й оцінювання висновку експерта суд повинен встановити, чи було дотримано вимог законодавства під час призначення та проведення експертизи, а також чи не допущено процесуальних порушень, здатних вплинути на допустимість отриманого висновку. Окремо необхідно з'ясувати, чи не було обставин, які виключають участь експерта у кримінальному провадженні, серед яких наявність особистої заінтересованості, родинних чи службових зв'язків з учасниками процесу, попередня участь у справі в іншому процесуальному статусі або інші фактори, що можуть поставити під сумнів його неупередженість. Такий підхід узгоджується зі ст. 4 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якої незалежність експерта і правильність його висновку забезпечують, зокрема, законодавчо визначеним порядком його призначення та проведення експертизи.

Суд також зобов'язаний оцінити компетентність експерта, рівень його спеціальних знань, досвіду та кваліфікації, а також перевірити, чи не вийшов він за межі своєї компетенції. Експерт не має права вирішувати питання права, давати юридичну оцінку діям особи або підмінити собою суд у вирішенні питань, що належать до виключної компетенції органу правосуддя.

Важливим аспектом є перевірка достатності об'єктів, які були надані експертові для дослідження. Якщо обсяг матеріалів був недостатнім, а експерт не клопотав про надання додаткових об'єктів, це може негативно вплинути на повноту й достовірність висновку.

Крім того, суд повинен оцінювати, наскільки повно експерт відповів на поставлені перед ним питання, чи відповідають його висновки іншим фактичним даним, установленим у кримінальному провадженні, а також чи є логічний зв'язок між дослідною частиною висновку та його підсумковими положеннями. Будь-які суперечності між описом здійсненого дослідження та сформульованими висновками можуть свідчити про недостатню обґрунтованість експертного висновку та знижувати його доказове значення¹.

У цьому контексті важливе значення має оцінка висновку експерта, адже він нерідко є одним із ключових доказів, здатних підтвердити або, навпаки, поставити під сумнів окремі елементи обвинувачення. Проте навіть за умови, що експерт використовує методику, зареєстровану відповідно до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 року № 595, це не виключає необхідності перевірки її придатності для конкретної ситуації.

Оцінювання висновку експерта має охоплювати не лише аналіз правильності оформлення документа чи повноти відповідей на поставлені питання, а й перевірку того, наскільки обрана методика є релевантною до конкретного об'єкта дослідження, чи відповідає вона сучасному рівню наукових знань, чи надає можливість отримати достовірний результат саме в тих умовах, у яких проводили дослідження. Одна й та сама методика може бути науково визнаною та формально допустимою, однак не забезпечувати належного результату в окремій пізнавальній ситуації через специфіку об'єкта, недостатність вихідних даних або особливості досліджуваних слідів.

У випадках, коли слідчий, прокурор, захисник чи суд під час оцінювання висновку експерта не володіють достатнім обсягом спеціальних знань для оцінки правильності вибору методики або достовірності отриманих результатів, вони мають

право залучити спеціаліста відповідно до ч. 3 ст. 71 та ст. 360 КПК України. Спеціаліст може надати консультацію щодо наукової обґрунтованості методики, правильності її застосування, повноти дослідження, наявності можливих похибок або альтернативних способів вирішення поставлених питань.

Допомогу залученого спеціаліста можуть використовувати з метою перевірки висновку, якою слід вважати комплексну діяльність, спрямовану на з'ясування правильності проведеного дослідження та обґрунтованості сформульованих експертом висновків. Її об'єктом є ті елементи експертного висновку, які породжують сумніви стосовно достовірності дослідження або не узгоджуються з уже встановленими обставинами кримінального провадження. Предметом такої перевірки є фактичні дані, аргументи й відомості, викладені в сумнівних частинах висновку, а також інформація, що суперечить іншим доказам у справі (Dementiev, 2023).

Для дотримання стандарту доказування «поза розумним сумнівом» недостатньо встановити, що версія сторони обвинувачення виглядає переконливішою або ймовірнішою, ніж позиція сторони захисту. Необхідно, щоб усі обґрунтовані сумніви щодо обставин події, ролі обвинуваченого, механізму вчинення кримінального правопорушення та інших істотних фактів були усунуті шляхом дослідження належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів. Лише за умови, коли сукупність установлених у суді фактів логічно й послідовно узгоджується виключно з версією обвинувачення, а інші можливі пояснення подій спростовані, суд може дійти висновку про винуватість особи (Volobueiev, 2025).

Водночас аналіз судової практики засвідчує, що суди далеко не завжди здійснюють повну та комплексну перевірку висновків експертів. Лише в незначній частині судових рішень досліджується вся сукупність обставин, які мають значення для оцінки експертного висновку як джерела доказів. Це засвідчує наявність суттєвих проблем у практиці оцінювання експертних висновків, що своєю чергою може призводити до використання в доказуванні неналежних або недопустимих результатів експертної діяльності.

Увагу слід спрямувати на процесуальному статусі експерта під час судового розгляду. Експерта може бути викликано до суду для надання роз'яснень або уточнення змісту його висновку, однак він має виступати саме як експерт, а не як свідок. Допит експерта в статусі свідка створює ризик втрати ним можливості надалі брати участь у цьому кримінальному провадженні як експерт. У такому випадку виникають підстави для його відводу, а результати проведених ним додаткових чи повторних експертиз можуть бути поставлені під сумнів або навіть визнані недопустимими доказами. Саме тому чинне кримінальне процесуальне законо-

¹ Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 трав. 1997 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text>

давство передбачає, що особа, яка проводила експертизу, має право надавати пояснення щодо її змісту виключно в межах свого процесуального статусу експерта.

Особливості оцінки експертного висновку безпосередньо залежать і від виду проведеної експертизи. Найскладнішими з позицій доказового значення є додаткові та повторні експертизи, оскільки їх призначення свідчить про наявність сумнівів щодо попереднього висновку, його неповноти, суперечливості або недостатньої обґрунтованості.

Під час оцінювання висновку експерта необхідно враховувати й положення п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8¹, відповідно до яких у разі проведення кількох експертиз щодо одного й того самого предмета кожен висновок підлягає самостійній та всебічній оцінці. Це стосується комплексних, комісійних, додаткових і повторних експертиз, а також окремих висновків експертів, які входили до складу комісії, але не погодилися зі спільними рішенням і не підписали загальний висновок.

У таких випадках суд, слідчий або прокурор мають оцінювати кожний висновок з позицій повноти проведеного дослідження, об'єктивності, логічності, наукової обґрунтованості та переконливості наведених аргументів. Факт проведення повторної чи комісійної експертизи не означає автоматичної переваги її результатів над первинним висновком. Аналогічно не можна вважати більш достовірним висновок лише тому, що його виконав експерт із більшим досвідом роботи, працівник відомої експертної установи або спеціаліст із вищим професійним статусом.

Увагу привертають також висновки, сформульовані у ймовірній, умовній чи альтернативній формі. Такі висновки не дають категоричної відповіді на поставлене питання, а лише вказують на можливість або ймовірність певного факту, що значно ускладнює їх оцінку та потребує обов'язкового зіставлення з іншими доказами в кримінальному провадженні.

Зіставлення висновку експерта з іншими доказами в кримінальному провадженні можна вважати завершальним етапом оцінки. Висновок не можна розглядати ізольовано від показань свідків, потерпілих, пояснень підозрюваного, результатів слідчих дій, речових доказів, електронних даних й інших матеріалів справи. Лише перевірка його узгодженості із загальною системою доказів дає підстави для висновку про його доказове значення та можливість використання під час ухвалення процесуального рішення.

Також зауважимо, що під час оцінювання висновку експерта слід зважати й на стандарти, викладені в правових позиціях Європейського суду з прав людини. Слушно зазначає Н. Ахтирська (2019), що таке оцінювання не може обмежуватися лише перевіркою його формальної відповідності вимогам процесуального закону. Його слід здійснювати відповідно до стандартів справедливого судового розгляду, принципу змагальності та забезпечення рівності сторін у доступі до спеціальних знань.

Однією з важливих гарантій права на захист є можливість сторони поставити під сумнів висновок експерта шляхом його допиту, ініціювання додаткової або повторної експертизи, а також подання альтернативних висновків спеціалістів. У випадках коли суд без належного обґрунтування відмовляє у виклику експерта для допиту або в призначенні повторного експертного дослідження, це може свідчити про обмеження права сторони захисту на ефективне спростування доказів обвинувачення. Особливої актуальності такі ситуації набувають тоді, коли саме висновок експерта має визначальне значення для доказування винуватості особи.

Водночас експерт не повинен перетворюватися на фактичного представника сторони обвинувачення чи виконувати функцію підтвердження вже сформованої версії події. Його діяльність має ґрунтуватися на принципах незалежності, неупередженості й наукової об'єктивності. Будь-які форми процесуального або психологічного впливу на експерта, спроби схилити його до певних висновків, а також використання допиту експерта як способу зміни або коригування результатів дослідження суперечать сутності судово-експертної діяльності й можуть негативно впливати на допустимість і достовірність отриманих результатів.

Важливим є забезпечення стороні захисту реального доступу не лише до висновку експерта, а й до всіх матеріалів, які стали підставою для його формування. Ідеться, зокрема, про документи, результати досліджень, технічні записи, а також переклади матеріалів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги. Несвоєчасне відкриття таких матеріалів або надання їх у неповному обсязі істотно ускладнює можливість перевірки обґрунтованості висновку, формування заперечень і реалізації права на захист.

Отже, сучасний підхід до оцінки висновку експерта має ґрунтуватися не лише на перевірці його належності, допустимості та достовірності, а й на врахуванні процесуальних гарантій сторін, можливості критичного аналізу спеціальних знань, незалежності експерта й забезпеченні ефективного механізму спростування доказів, покладених в основу обвинувачення.

¹ Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 трав. 1997 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text>

Висновки

Висновок експерта є одним із найскладніших для оцінювання процесуальних джерел доказів, оскільки він ґрунтується на спеціальних знаннях у певній галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла. Його оцінювання передбачає перевірку не лише змісту документа, а й широкого кола обставин, пов'язаних із дотриманням процесуального порядку призначення та проведення експертизи ще на стадії підготовки до її призначення. У зв'язку з цим оцінювання висновку експерта має одночасно ретроспективний і перспективний характер: з одного боку, воно спрямоване на перевірку вже здійснених процесуальних дій, а з іншого – на визначення можливості використання висновку для подальшого доказування. Доказове значення висновку експерта визначають не лише змістом сформульованих висновків, а й законністю призначення та проведення експертизи, компетентністю експерта, достатністю та належністю наданих йому матеріалів, правильністю застосованих методик, а також узгодженістю результатів дослідження з іншими доказами в кримінальному провадженні.

Оцінювання висновку експерта слід здійснювати відповідно до загальних правил доказування з огляду на критерії належності, допустимості, достовірності, достатності та взаємозв'язку з іншими доказами. Водночас висновок експерта не має наперед встановленої доказової сили й не може автоматично бути визнаним достовірним лише з огляду на спеціальний статус експерта, авторитет експертної установи або факт проведення повторної, комісійної чи комплексної експертизи. Вирішальне значення мають повнота проведеного дослідження, логічність викладення, наукова обґрунтованість, внутрішня узгодженість висновку й відсутність суперечностей між його дослідною частиною і кінцевими результатами.

Одним із найпроблемніших аспектів оцінювання висновку експерта є суб'єктивізм експертної діяльності, який може виявлятися під час вибору

об'єктів дослідження, застосування певних методик і технічних засобів, інтерпретації отриманих результатів, а також формулювання підсумкових висновків. Особливу небезпеку становлять випадки використання недостатньо апробованих методів, неповноти дослідження, виходу за межі спеціальних знань або надання оцінок, що фактично мають правовий характер.

Для забезпечення дотримання стандарту доказування «поза розумним сумнівом» висновок експерта слід оцінювати не ізольовано, а в сукупності з іншими доказами в кримінальному провадженні. Пильної уваги потребують ситуації, коли у справі наявні кілька суперечливих висновків, висновки сформульовані в імовірній або альтернативній формі, експерт виходить за межі своєї компетенції та фактично намагається вирішувати питання права. У таких випадках доцільними є допит експерта, залучення спеціаліста, рецензування висновку, а також призначення додаткової чи повторної експертизи.

Сучасний стан правозастосовної практики засвідчує необхідність подальшого вдосконалення підходів до оцінювання експертних висновків. Насамперед це стосується розроблення чітких критеріїв перевірки наукової валідності застосованих методик, меж компетенції експерта, допустимості ймовірних висновків, а також порядку реагування на суперечності між різними експертними дослідженнями. Реалізація таких підходів сприятиме підвищенню якості доказування, забезпеченню об'єктивності судового розгляду й ухваленню законних та обґрунтованих процесуальних рішень.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Akhtyrskaya, N.M. (2019). Assessment of the conclusions of "scientific judges" in the practice of the European Court of Human Rights. *Criminalistics and Forensics*, 64, 125-137. DOI: 10.33994/kndise.2019.64.09
- [2] Baulin, O., & Izotov, O. (2021). Verification and assesment of an expert conclusion in criminal proceedings. *Forensic Science and Criminalistics*, 66, 95-108. DOI: 10.33994/kndise.2021.66.11
- [3] Bazhaniuk, V.V. (2021). Evaluation of the expert opinion in criminal proceedings. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*, 54(2), 110-113. DOI: 10.32841/2307-1745.2021.54.2.24
- [4] Dementiev, M.V. (2023). Epistemological and Procedural principles of evaluation and verification of the expert's report. Doctor's thesis. Kharkiv.
- [5] Dufeniuk, O.M. (2019). Expert's subjectivism in criminal proceedings. *Social and Legal Studios*, 4(6), 74-81. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2789/1/12.pdf>
- [6] Kuchynska, O., & Pylypchuk, O. (2020). Research of the expert's conclusion in criminal proceedings in the court of first instance. *Forensic Science and Criminalistics*, 65, 19-25. DOI: 10.33994/kndise.2020.65.02
- [7] Kravchenko, O., & Zaveryko, R. (2020). Comprehensive assessment of expert conclusion in criminal proceedings. *Criminalistics and Forensics*, 65, 120-129. DOI: 10.33994/kndise.2020.65.12
- [8] Lukianchuk, O.I. (2021). Legality of reviewing an expert opinion in court proceedings. *Criminalistic Bulletin*, 1(35), 38-47. DOI: 10.37025/1992-4437/2021-35-1-38

- [9] Puchko, D.V. (2020). Relevance and reliability of an expert conclusion as criteria for evaluating forensic examination. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 22, 226-239. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.17
- [10] Shcherbakovskyi, M., & Protsenko, A. (2023). Evaluation of the results of expert examination based on a probabilistic approach (based on foreign publications). *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 1(30), 50-69. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.04
- [11] Shcherbakovskyi, M.H., Dementiev, M.V., & Protsenko, A.M. (2022). Criteria and types of procedural violations as grounds for inadmissibility of an expert opinion. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs Named after E.O. Didorenko*, 3(99), 173-186. DOI: 10.33766/2524-0323.99.173-186
- [12] Tsyhaniuk, Yu.V., & Shulhin, S.O. (2023). Disagreement with the expert's opinion as a result of the evaluation of evidence by internal conviction. *Forensic Herald*, 2(40), 16-29. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-40-2-16
- [13] Tymchyshyn, A.M. (2023). Forensic examination as a procedural form of using special knowledge in criminal proceedings. *South Ukrainian Law Journal*, 1, 228-235. DOI: 10.32850/sulj.2023.1.40
- [14] Volobuiev, A.F. (2025). Procedure for evaluating an expert's opinion in criminal proceedings. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 3(3), 39-43. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.3.5
- [15] Vorobchak, A.R. (2019). The expert opinion as a source of evidences in criminal proceedings. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa.
- [16] Zavdovieva, I.H., Horbenko, V.O., Diachenko, O.M., & Cherkashyna, N.O. (2018). Error and its significance in forensic expert activity. *Forensic Herald*, 2(30), 31-39. DOI: 10.37025/1992-4437/2018-30-2-31

Список використаних джерел

- [1] Ахтирська Н. М. Оцінка експертних висновків наукових суддів у практиці Європейського суду з прав людини. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. № 64. С. 125–137. DOI: 10.33994/kndise.2019.64.09
- [2] Баулін О., Ізотов О. Перевірка і оцінка висновку експерта у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. № 66. С. 95–108. DOI: 10.33994/kndise.2021.66.11
- [3] Бажанюк В. В. Оцінка висновку експерта у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 54. Т. 2. С. 110–113. DOI: 10.32841/2307-1745.2021.54.2.24
- [4] Дементьев М. В. Гносеологічні та процесуальні засади оцінки і перевірки висновку експерта : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2023. 243 с.
- [5] Дуфенюк О. М. Суб'єктивізм експерта у кримінальному провадженні. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 4 (6). С. 74–81. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2789/1/12.pdf>
- [6] Кучинська О., Пилипчук О. Дослідження висновку експерта у кримінальному провадженні в суді першої інстанції. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. № 65. С. 19–25. DOI: 10.33994/kndise.2020.65.02
- [7] Кравченко О., Заверико Р. Комплексна оцінка висновку експерта у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. № 65. С. 120–129. DOI: 10.33994/kndise.2020.65.12
- [8] Лук'янчук О. І. Правомірність рецензування висновку експерта в судовому процесі. *Криміналістичний вісник*. 2021. № 1 (35). С. 38–47. DOI: 10.37025/1992-4437/2021-35-1-38
- [9] Пучко Д. В. Належність і допустимість висновку експерта як критерії оцінювання судової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 22. С. 226–239. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.17
- [10] Щербаківський М., Проценко А. Оцінка результатів експертного дослідження на підставі ймовірного підходу (за матеріалами закордонних публікацій). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1 (30). С. 50–69. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.04
- [11] Щербаківський М. Г., Дементьев М. В., Проценко А. М. Критерії та види процесуальних порушень як підстави недопустимості висновку експерта. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 173–186. DOI: 10.33766/2524-0323.99.173-186
- [12] Циганюк Ю. В., Шульгін С. О. Незгода з висновком експерта як результат оцінки доказів за внутрішнім переконанням. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 2 (40). С. 16–29. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-40-2-16
- [13] Тимчишин А. М. Судова експертиза як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2023. Т. 1. С. 228–235. DOI: 10.32850/sulj.2023.1.40
- [14] Волобуєв А. Ф. Процедура оцінки висновку експерта у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 3. С. 39–43. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.3.5
- [15] Воробчак А. Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2019. 23 с.
- [16] Завдов'єва І. Г., Горбенко В. О., Дяченко О. М., Черкашина Н. О. Помилка та її значення в судово-експертній діяльності. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2 (30). С. 31–39. DOI: 10.37025/1992-4437/2018-30-2-31

SHEVCHUK Vitalii

Postgraduate Student of the Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Law Sciences of Ukraine
61002, 49 Skovorody Hryhoriia St., 49, Kharkiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4893-2061>

General Rules for Evaluating an Expert's Opinion in Criminal Proceedings

Abstract. The article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the general rules governing the evaluation of an expert's opinion in criminal proceedings. The normative provisions of Ukraine's criminal procedural legislation are analyzed, which define the expert's opinion as an independent procedural source of evidence, along with the criteria for its verification and evaluation. It is substantiated that the expert's opinion does not have a predetermined evidentiary value and is subject to evaluation on a par with other evidence from the standpoint of relevance, admissibility, reliability, and in combination with other evidence - sufficiency and interrelation. Particular attention is paid to the analysis of the specificity of the expert's opinion resulting from the use of specialized knowledge, which makes its evaluation by the parties to the evidence difficult. It is established that the verification of the expert's conclusion should include an analysis of the legality of the appointment and conduct of the examination, the competence of the expert, the sufficiency of the objects of research, the scientific validity of the applied methods, the logic of the presentation, the completeness of the answers and the correspondence of the conclusion to other evidence in criminal proceedings. The problem of subjectivity in expert activity, which may manifest itself in the selection of research objects, methods, technical means, the interpretation of results, and the formulation of final conclusions, is investigated. Particular attention is paid to the risks of using pseudoscientific or insufficiently tested methods, as well as the need to verify their scientific validity and suitability for a specific cognitive situation. Special attention is paid to the standards for evaluating expert conclusions in the practice of the European Court of Human Rights, in particular, the principles of adversarial nature, equality of the parties, independence of the expert, and the right of the defense to effectively refute the prosecution's evidence. The conclusion is that further improvement is needed in the criteria for evaluating the expert's opinion, the limits of his competence, and the procedure for responding to contradictions between different expert studies.

Keywords: criminal proceedings; evidence; expert opinion; forensic expert; evaluation of evidence; verification of evidence.